

**Keith Harvey**

## **Efter Maastricht: Ett kapitalistiskt Europas förenta stater?**

*Kan Europa omvandlas till en enda stat? Kommer arméer att gå i krig för ecun? Kommer soldater att dö för Europa? Detta var några av de frågor som ställdes när Maastrichtfördraget trädde i kraft och en ny fas av europeisk integration inleddes. Keith Harvey analyserar framtidsutsikterna för Europeiska Unionen.*

År 1992 var ett år av europeisk skepticism. De svårigheter som uppträdde vid ratificeringen av Maastrichtfördraget i Frankrike, Danmark och Storbritannien har gett tyngd åt argumenten från de som insisterar på att visionen om europeisk förening faktiskt är en hägring. Såren från det danska "nejet" och sönderfallet inom ERM är ännu färska. Idén att Europa kan bli en politisk enhet som är större än summan av sina delar tycks långsökt.

Men marxister kan varken svansa efter bourgeoisins propagandister i deras stämningar av deprimerad pessimism eller i deras faser av överdriven optimism. Omfattande svängningar i stämningarna har varit tydliga under alla de tjugofem åren sedan Romfördraget gav upphov till EEC.

### **Förändringar**

Under de senaste tio åren har grundläggande förändringar ägt rum både i den europeiska ekonomin och i världsekonomin, som har skapat den objektiva grunden för en mycket högre nivå av all-europeisk integration, politiskt liksom ekonomiskt, än vad som vid en viss tidpunkt tycktes möjligt. Vilken är denna utvecklings karaktär, vilka nya motsättningar ger den upphov till och vilka utmaningar utgör den för den marxistiska teorin?

Den nuvarande Europeiska Unionen (EU) ser sig som en Fågel Fenix som fötts ur askan av det världskrig som ödelade kontinenten. Borgerliga strateger ansåg att den enda vägen för att förhindra antingen inomimperialistiska krig i Europa eller "kommunismens" utbredning västerut var att binda de tidigare antagonisterna till varandra med begränsade band av ömsesidigt beroende och samarbete. USA stödde och saluförde denna idé. Frankrike och Tyskland tog initiativet för att förverkliga dess inledande former.

Det första ordentliga resultatet var planen för Europeiska Kol- och Stålunionen 1951. Den gavs makt att beskatta, utforma investeringar och ingripa på marknaden. Den innefattade de sex länder (Frankrike, Tyskland, Beneluxländerna och Italien) som gick vidare 1957 för att underteckna Romfördraget och således inleda Europeiska Ekonomiska Gemenskapen (EEC).

EEC hade tre mål: skapa en tullfri inre handelszon, upprätta gemensamma yttre tullar och genomföra en gemensam jordbrukspolitik. Den senare var nödvändig för att modernisera och skydda de underkapitaliserade jordbrukssektorerna mot världsmarknadens fulla genomslag. Den övernationella auktoriteten – kommissionen – hade liten laglig tyngd utanför jordbruket och EEC var inte mycket annat än ett delvis fritt handelsområde.

### **Föga hänsyn**

Utvecklingen sedan denna början har varit långt ifrån smärtfri och oavbruten; den har kännetecknats av abrupta tillbakagångar och plötsliga ryck framåt, vilka nödvändiggjorde periodiska omformuleringar av det europeiska samarbetets själva syfte och mål. Under större delen av efterkrigstiden har medlemsstaterna faktiskt ägnat sig åt sina egna nationella intressen med liten eller ingen hänsyn till effekterna på den vidare europeiska integrationen.

Under 1960-talet spelade Frankrike under general de Gaulle den avgörande rollen i förhindrandet både av EEC:s utvidgning (genom sitt veto mot Storbritanniens medlemsansökan 1962) och framträdandet av ett övernationellt intresse (genom kompromissen i Luxembourg 1966, som tillät nationella regeringar att utöva veto mot varje förslag som de ansåg strida mot sina nationella intressen). Under 1970- och 80-talet övertog Storbritannien huvudrollen i denna tillbakahållande process.

Under efterkrigstiden återspeglade samarbetets begränsade karaktär och vikten av nationella veton kapitalackumulationens karaktär under dessa årtionden. I varierande utsträckning var alla EEC-medlemmar instängda i keynesianska, expansionistiska, konsumtionsinriktade strategier i vilka de nationella regeringarna var viktiga styrande aktörer i ekonomin.

Varje regering måste ha fullständig kontroll över de olika makroekonomiska instrumenten (dvs penningförsörjning, räntenivåer, växelkurser), om den ska kunna manipulera den sammanlagda nivån av efterfrågan på varor och tjänster och byta nivån på arbetslösheten mot inflation.

Detta arrangemang tjänade EEC-länderna väl under efterkrigsboomen. Den interna EEC-handeln växte från 40% av medlemsstaternas totala handel 1960 till nästan 60% 1970. Den ekonomiska tillväxten ökade också som ett resultat. Varje nationalstat hade fått så mycket av Europa som man ville ha. Men under 1970-talet och början av 1980-talet råkade EEC in i svårigheter som tycktes förutbestämda att bryta upp gemenskapen när efterkrigsboomen gav plats åt en lång period av vikande tillväxt som avbröts av allvarliga globala recessioner.

Genom att använda de ekonomiska instrument och mål som ärvts från efterkrigsboomen tillgrip de nationella regeringarna strategier för krisstyre. Samtidigt som den europeiska konkurrenskraften minskade krävde klasserna i varje nation att "deras" regeringar använde varje möjligt vapen för att vinna fördelar gentemot sina europeiska rivaler.

Andra hinder än tullar ökade inom EEC och det ekonomiska resultatet för varje nationell kapitalism gick mer och mer i sär. Tillväxten av handeln inom EEC upphörde och BNP-tillväxten föll till halva nivåerna från 1960-talet. Å andra sidan föreföll tillväxten av jordbrukssubventionerna okontrollerbar och åt upp tre fjärdedelar av EEC:s budget.

Ändå bidrog dess uppenbara kapitalistiska irrationalitet bara till att understryka att EEC existerade för att tillgodose mycket snävt definierade nationella intressen ("stöd våra jordbrukare") och dessa strider fördjupade skillnaderna inom gemenskapen. EEC blev ett forum för krisstyre.

## **Förnyelse**

Trots detta dämpades EEC:s kris kort efter slutet av recessionen 1979–82 och gav plats åt en förnyad rörelse mot Europas förenade kapitalistiska stater. Varför? För det första möjliggjordes det av den globala ekonomiska återhämtningen efter 1983. Under åren 1984–90 ökade EG:s BNP med inte mindre än 2.4% per år och detta minskade motsättningarna och konflikterna mellan de europeiska kapitalistiska staterna.

Men enbart detta skulle ha varit otillräckligt. Längre och djupare perioder av ekonomisk tillväxt hade inte resulterat i något mer än en utvidgad tullfri zon. Inte heller var det förnyade intresset för integration resultatet av en omvändelse i Pauli efterföljd till de mer upphöjda sociala och kristdemokratiska idealen hos EG:s grundare.

Snarare korresponderade det med de djupt rotade och skilda nationella intressena hos EG:s medlemmar i ett nytt stadium i deras utveckling. Specifikt korresponderade det med de vitala omedelbara intressena hos det europeiska multinationella kapitalet, som kände den japanska och nordamerikanska konkurrensens kniv mot strupen.

## **Svagaste blocket**

EU är det största handelsblocket på världsmarknaden. Tillsammans med de sju länderna i EFTA svarar det för 40% av den globala affärsverksamheten. EU står för den största delen av världens import och export.

Men under denna imponerande volym ligger det faktum att EU strukturellt är det svagaste av de tre regionala ekonomiska block som har framträtt. Dess tillväxttal var mindre än det globala genomsnittet under 1980-talet. Dess del av världshandeln med tillverkade varor föll från 45% till 36% mellan 1973 och 1985.

USA och Japan blev i ökande grad konkurrenskraftiga på Europas bekostnad under slutet av 1970-

talet och fortsatte med detta under 1980-talet. Åren med Reagan bevitnade massiva avregleringar och en minskning av den mellanstatliga handeln inom USA.

För hela sektorer av industrin i EEC – energiproduktion, järnvägar, telekommunikationer, försvarsindustri – fanns det samtidigt liten eller ingen intern handel eller konkurrens inom EG. Detta gav upphov till en ökning av företagen, men inget av dem tilläts eller var i stånd att växa till en nivå som kunde tillåta dem att bli konkurrenskraftiga på en global marknad gentemot multinationella företag i USA och Japan.

För att betala av de allt större utgifterna för fast kapital och ökande forsknings- och innovationskostnader var varje nationellt kapital i desperat behov av en allt större marknad. Existensen av andra hinder än tullar för handeln mellan EG:s medlemmar innebar att varje nationellt företag skulle vara tvunget att producera olika produkter för varje marknad en bra bit under optimala nivåer. På så sätt skulle genomsnittskostnaden öka och därmed göra dem allt mindre konkurrenskraftiga i den globala konkurrensen.

Det fanns en växande insikt hos det multinationella kapitalet att det skulle vara i dess intresse att understödja ett borttagande av alla nationella hinder för den interna EG-handeln, understödja konkurrens och koncentration och centralisering av kapital i den relativt skyddade miljön bakom EG:s hinder. Men i början av 1980-talet var de nationella hindren vid sidan av tullar, såsom olika slags beskattning och skilda tekniska specifikationer för produkter, ett grundligt hinder för denna koncentrations- och centraliseringsprocess.

De viktigaste och mest kostsamma av dessa hinder är skyddade anbudskontrakt och administrationskostnaderna för gränskontrollen. Efter borttagandet av alla tullhinder 1968 visade sig existensen av andra hinder mer och mer kostsamma när det nationella kapitalet växte i volym.

### **Lobbying**

Mellan 1983 och 1987 bedrev en grupp viktiga multinationella företag lobbyverksamhet i EG-kommissionen i form av rundabordsgruppen för europeiska industriföretagare. De innefattade Philips, Olivetti, Siemens, GEC Plessey och Thompson, företag involverade i högteknologiska produkter som informationssystem och hemelektronik.

De hade insett det faktum att de på egen hand och i konkurrens med varandra föll allt längre efter sina amerikanska och japanska rivaler. De utövade påtryckningar och fick kommissionens stöd för ett program med gemensam forskning. De utövade lobbying för att minimera restriktionerna i EG:s konkurrenspolitik (dvs. antimonopolistiska regleringar) gentemot skapandet av europeiska storföretag genom sammanslagningar och uppköp. Dessa multinationella företag var de främsta pådrivarna för Maastrichtfördraget.

Var och en av de fyra stora imperialistiska makterna i EU – Tyskland, Frankrike, Italien och Storbritannien – (som svarar för 75% av dess BNP) besitter nyckelsektorer av multinationellt kapital som skulle tjäna på den enhetliga marknaden.

I Storbritannien gällde det de kemiska och farmaceutiska industrierna men framför allt dess finansiella servicesektor, i Tyskland sektorerna för verktygstillverkning, automatik och hushållsmaskiner, i Italien sektorn för kontorsutrustning, i Frankrike flyg- och försvarssektorerna. Under 1980-talet insåg de europeiska bourgeoisieerna slutligen att de var tvungna att hänga ihop om de inte ville bli hängda var och en för sig. Således föll deras respektive nationella regeringar en efter en in bakom förslagen om en ”gränslös marknad”.

### **Enhetsakten**

De första som gav politiskt uttryck åt detta behov av förändring visade sig än en gång vara den franska och den tyska imperialismen. Dessa två makter var mest sammanbundna med ekonomiska och politiska band. De skulle förlora mest på stagnation och vinna mest på en ny knuff framåt mot en högre nivå av ekonomisk och politisk union. Det var Giscard och Schmidt som 1979 drev igenom ERM och det var Mitterand och Kohl som drev igenom takten i förändringen vid mitten av

1980-talet.

Med fransk-tysk uppbackning föreslog EG-kommissionen enhetsakten 1986 för att lösa de ackumulerade problemen. Den slog fast omkring 300 åtgärder för gemensam standardisering, specificerade harmonisering av standard och borttagandet av gränskontroller, som helt skulle vara genomförda den 1 januari 1993.

Olika studier vid mitten av 1980-talet kalkylerade med att fördelarna på leveranssidan med enhetsakten skulle leda till kortsiktiga vinster på omkring 250 miljarder dollar för EG-företagen. Medellånga vinster för kapitalismen bedömdes höja EG:s BNP med omkring 4.5% och sänka priserna med 6% genom lägre kostnader.

Den konsensus som uppnåddes inom den europeiska bourgeoisie för dessa åtgärder återupplivade kommissionens makt som ett övernationellt exekutivt organ, självständigt och medlande mellan de nationella intressena.

Den vann snabbt framgång med argumentet att det ambitiösa projektet och tidtabellen med den enhetliga marknaden krävde ett slut på kompromissen i Luxembourg (nationellt veto) och ett accepterande av kvalificerade majoritetsbeslut för de flesta åtgärder. De nationella kapitalistklasserna var således villiga att avstå suveränitet till en icke vald europeisk byråkrati – en frivillig, om än begränsad, politisk expropriering.

Samtidigt vann också kommissionen en hel rad nya maktbefogenheter för EG-institutionerna för att operera inom områden som den tidigare utestängts ifrån: regionalpolitik, forskning och utveckling, utrikespolitik och miljö.

Förväntningarna på framgångar med att förverkliga målen i enhetsakten satte i gång en investeringsvåg i EG:s ekonomier. För att förbereda sig för den gränslösa marknaden efter 1992 investerade många multinationella företag för att öka sin geografiska spridning, öka sina marknadsandelar och höja sin produktspridning.

### **Ökad koncentration**

En effekt av dessa investeringar har varit att höja koncentrationen och centraliseringen av kapital över existerande nationsgränser. Två typer av ackumulation kan urskiljas. Den första är skapandet av en alleuropeisk marknad dominerad av multinationella företag, där det tidigare bara fanns nationella marknader som dominerades av nationella monopol. Livsmedelsindustrin (den största industrisektorn inom EU) är ett tydligt exempel på denna trend.

Inom andra industrisektorer (t.ex. försvar, läkemedel och flygplan) har investeringarna inriktats på att sänka överkapacitet, dela forsknings- och utvecklingskostnader men skapa färre och starkare europeiska multinationella företag, som kan konkurrera på världsmarknaden med nordamerikanska och japanska multinationella företag.

Samgåendet mellan Metal Box (Storbritannien) och Carnaud (Frankrike) 1989, som skapade EG:s största och världens tredje största multinationella förpackningsföretag, är ett bra exempel på denna trend. Under den andra hälften av 1980-talet ägde det rum en snabb ökning i antalet samgåenden över gränserna, uppköp och samarbetsavtal och denna trend fortsätter in i 1990-talet.

Under 1960-talet ägde de flesta samgåenden rum inom nationalstater och ledde till skapandet av "nationella segrare". Under 1980-talet rapporterades bara 117 samgåenden bland EG:s 1 000 största tillverkningsföretag 1982, men 383 under 1984 och 492 under 1988. År 1982 ägde bara 18% av dessa samgåenden rum över gränserna, men detta hade stigit till 40% 1988.

Tendensen går därför, i de fall dessa samgåenden aktivt inbegriper multinationella företag inom EU, mot skapandet av "europeiska segrare", som inte bara är förmögna att dominera EU-marknaden utan effektivt kan konkurrera med de japanska och nordamerikanska multinationella företagen på deras egen hemmamarknad och regionala marknader.

Problemet har emellertid varit att processen med att skapa ett alleuropeiskt kapital gått för långsamt

och inte har hindrat Europa från att komma efter ännu mer. Mycket av den febriga aktiviteten inom kapitalkoncentration och -centralisering under de senaste fem till sju åren har varit ett försenat försök att "hinna ikapp" USA och Japan inom många industrisektorer: bilar, datorer, flygplan, försvar.

Under tiden har japanska och nordamerikanska multinationella företag konsoliderat sig inom Europa och gått vidare med nya generationer av teknologiska produkter och processer. Skapandet av distinkta europeiska multinationella företag har visat sig gå smärtsamt sakta, eftersom de hindras underifrån av de fortsatta sammanstötningarna mellan nationella intressen och ovanifrån av ännu svaga kvasiinstitutioner i EG.

### **"Monstruös"**

Det visade sig svårt, vilket de danska och franska folkomröstningarna senare demonstrerade, att skapa en folklig europakänsla, något som ens kommer i närheten av ett europeiskt nationellt medvetande. EU:s centrala institutioner ses i breda kretsar som en "monstruös byråkrati", trots det faktum att denna byråkrati faktiskt är mycket mindre än någon av medlemsstaternas byråkratier. Detta är arvet efter varje nationell regerings kamp mot Bryssel kring en eller annan fråga, särskilt under budgetprutningarna.

Även om de oavbrutet klagar över att de beslutsfattande byråkraterna inte är valda, försäkrade sig de flesta stater om att ingen politik för hela EG utvecklades som kunde konkurrera med de nationella partierna och parlamenten. Europaparlamentet förblev en blodlös och tandlös skapelse.

Den gemensamma marknaden var ett avgörande steg med viktiga konsekvenser, en katalysator i skapandet av ett distinkt europeiskt kapital. Men den ekonomiska och politiska logiken krävde en rad ytterligare åtgärder utan vilka de implicita vinsterna i Maastrichtfördraget skulle utebli.

Europeiseringen hade förhindrats genom avsaknaden av en synkroniserad ekonomisk cykel i alla de tolv medlemsstaterna i EU. Kommissionen föreslog att nästa stadium i den europeiska integrationen – ekonomisk och monetär union – skulle skapa denna synkronisering. Handels- och investeringsmönstren mellan Beneluxländerna och Tyskland hade redan tidigare fogat samman dessa länders ekonomiska cykler. ERM:s verksamhet sedan 1979 medförde en ytterligare synkronisering av makroekonomisk valutapolitik mellan dess deltagare. Inflationen hade förts ned från en genomsnittlig nivå på 11% 1980 till 3 % 1988 för länderna inom ERM. När Frankrike väl övergav sin reflationistiska politik 1983 (just därför att det var oförenligt med ERM-medlemskap på medellång sikt) kom också Tysklands och Frankrikes cykler allt närmare varandra. Planer för ytterligare ekonomisk och monetär förening inkorporerades i Delors rapport 1989 och utgjorde grunden för diskussionerna om Maastrichtfördraget 1991. Maastrichtfördraget, som slutligen undertecknades den 7 februari 1992, satte upp en tidtabell för skapandet av en gemensam valuta för den gemensamma marknaden. De europeiska borgarna satte upp en rad gemensamma ekonomiska kriterier för sig själva – så kallade "konvergenskriterier" – vilka skulle lägga en stabil grund för den enhetliga valutan (EMU).

Utan detta skulle den enhetliga marknaden bli en sluttande lekplan, som verkade till den mer effektiva tyska imperialismens fördel. De stora imperialistiska makterna förband sig till en medellång strategi (fram till 1996) med låg inflation, låg upplåning och låga offentliga utgifter för att underlätta "konvergens" med den tyska imperialismens standard.

Utan att sammanföra nivåerna för EU-ländernas ekonomiska prestationer är en enhetlig valuta omöjlig. Men en sådan valuta är avgörande eftersom det nuvarande systemet med kontrollerade växelkurser (ERM) är öppet för spekulering och manipulation.

Således är ERM en övergångsregim som är instabil och sårbar för varje allvarlig divergens mellan medlemsstaternas ekonomiska cykler. I och med inledningen av den globala recessionen 1989 och dess senare fördjupning och breddning, lades grunden för gnissel i de ekonomiska cyklernas växlar.

Storbritannien föll ned i en djup recession under inflytande av USA, vars ekonomi den brittiska

kapitalismen fortfarande är djupt inblandad i. Den tyska återföreningen efter 1990 ökade ytterligare divergensproblemet. Den tyska bourgeoisie beslutade, huvudsakligen av politiska skäl, att växla D-marken mot östmarken till en kurs på 1:1.8 och gå vidare till en utjämning av lönenivåerna.

De följande kostnaderna för transfereringsfonderna i samband med återföreningen uppgick till över 7% av Tysklands nationalprodukt och har till stor del finansierats genom upplåning, snarare än genom att höja skatterna. Bundesbank upprördes av Kohls storsinhet 1990–91, men 1992 återtog den sitt grepp om den tyska statens makroekonomiska politik. Begränsning av kostnaderna krävde en snäv valutapolitik, utövad genom höga räntor.

Detta tvingade länder som Storbritannien att hålla sina räntor på nivåer som var knutna till de tyska räntorna. Men detta visade sig vara för svårt för en kapitalism i recessionens vågdal. Slutligen medförde en vildsint spekulation mot pundet i september 1992 det delvisa uppbrytandet av ERM. Liren tvingades också ut ur ERM och andra valutor devalverades gentemot D-marken även om de höll sig kvar.

Men händelserna i september 1992 var en allvarlig varning och inte ett oundvikligt slag mot EMU. De tjänade till att uppmärksamma vilka kostnader ett misslyckande med att föra övergångssystemet vidare skulle medföra. Dess sammanbrott kunde dra med sig den knappt lanserade enhetliga marknaden och allvarligt fördjupa den europeiska kapitalismens kris. Tyskland och Frankrike har lärt sig läxan och sätter in alla sina ansträngningar för att driva på de EMU-åtgärder som ingår i Maastrichtfördraget.

Till och med Storbritannien har tvingats att gå vidare med ratificeringen av Maastrichtfördraget. Den brittiska bourgeoisie har emellertid tvingats in i en lång taktisk reträtt innan man återinträder i ERM. Det skulle krävas utdragen stagnation eller en ytterligare kollaps med allmän nedgång för att tvinga EU-staterna att vart och ett genomföra ensidiga räddningsåtgärder som är oförenliga med de mål som slås fast i Maastrichtfördraget.

## **Hinder**

Även om de ekonomiska och monetära åtgärderna i enhetsakten och Maastrichtfördraget helt och fullt genomfördes, skulle de hinder som återstod lämna EU långt ifrån ett Europas förenta stater.

För det första är de återstående konflikterna mellan olika sektorer av nationella kapital inte obetydliga. I bank- och finanssektorerna förblir kapitalet i grunden nationellt och få steg har tagits över gränserna. Med tanke på deras roll i kapitalanskaffning för industrin, är detta ett stort nationellt hinder för europeisk integration.

Dessutom har försöken att i betydande grad harmonisera beskattningen av kapital misslyckats och är inte ens förutsedd under detta årtionde. Sektorer av medelstort och litet kapital, som utövar ett stort inflytande på de borgerliga partierna, förblir också långt mer beroende av nationella marknader och skulle förlora mycket genom en allt större integration och konkurrens (t.ex. transportindustrin i Tyskland), eller harmonisering av marknadsstandard (t.ex. den tyska bryggerinärningen som står för 70% av alla EU-bryggerier och som hittills varit skyddad).

## **Utomeuropeiskt kapital**

Men den största gruppen motsättningar som står i vägen för europeisk integration uppstår ur närvaron av utomeuropeiskt kapital inom den enhetliga marknaden. På ett plan skapar ökningen av nordamerikanska och japanska investeringar i Europa (särskilt efter 1985 i Japans fall), för att dra nytta av den enhetliga marknaden, ytterligare materiellt tryck för att gå vidare med nedmonterandet av nationella hinder för kapitalets och varornas fria rörelser inom Europa.

Denna trend motverkas emellertid av en helt annan trend, nämligen tendensen för nordamerikanska och japanska multinationella företag att investera inom den enhetliga marknaden och ta över allt större marknadsdelar från det nationella kapitalet. I Spanien, till exempel, ägs idag 60% av tillverkningsresultatet av kapital som inte är spanskt. I Storbritannien är trenden densamma.

En stor del av dessa investeringar kommer från USA eller Japan. Detta motverkar trenden för ett

alleuropeiskt kapital att framträda. Här har vi en situation där en begynnande stats alleuropeiska politiska (och diplomatiska/militära) maskineri måste användas inte bara till försvar för ett europeiskt kapital utan för nordamerikanskt och japanskt kapital.

Dessutom är multinationella företag i EU först och främst intresserade av strategier som kan garantera överlevnad och tillväxt på världsmarknaden. Karteller, samgåenden och företagsallianser både kan och äger faktiskt rum mellan multinationella företag inom och utanför EU, för att konkurrera bättre globalt. När Smithkline, det stora nordamerikanska läkemedelsföretaget, gick samman med det brittiska multinationella företaget Beecham, förhindrades skapandet av ett distinkt alleuropeiskt läkemedelskapital.

### **Protektionism**

Det är rädsla och fruktan för att europeiska multinationella företag inte kommer att bli de största vinnarna på den enhetliga europeiska marknaden, som leder de svagare sektorerna att kräva åtgärder mot nordamerikanska och japanska multinationella företag både i termer av diskriminering inom EU och skydd från konkurrens utifrån.

Fiats president, Umberto Agnelli, har hävdat: ”Den enhetliga marknaden måste först erbjuda en fördel för europeiska länder. Detta är ett budskap som vi utan tvekan måste insistera på.”

Det är ingen tillfällighet att han leder ett biltillverkande multinationellt företag. De förlorar hela tiden mot japanerna och kommer att förlora ännu mer efter 1992. Antagligen kommer Rover och/eller Peugeot inte att överleva Japans konkurrensframryckning. Japanska mikroprocessorer och alliansen mellan IBM och Macintosh är dödsdomen också för delar av EU:s dataindustri.

Protektionismen ökar redan. Japanska företags bilimport och till och med marknadsandelar inom EG är begränsade och kommer troligen att bli det i ännu högre grad. Frankrike är avantgardet för antijapanska stämningar. Den kortlivade premiärministern Edith Cresson var förtjust i att häckla Japan. Vid ett tillfälle hävdade hon: ”Japan är en motståndare som inte håller sig till spelets regler och som har en absolut önskan att erövra världen. Man måste vara blind eller naiv för att inte inse detta.”

Denna inställning för inte bara Frankrike i direkt konflikt med Japan utan också med Storbritannien, som är mottagare av mer än 50% av japanska direktinvesteringar i EU. Denna oenighet hindrar ytterligare europeisk enhet. Men det är inte den enda källan till protektionism mellan den imperialistiska triaden.

Om olika bestämmelser tillämpas inom de tre olika regionala blocken kommer detta att vara en källa till diskriminering mot utländskt kapital inom dem. Eftersom nordamerikanska banker inte får köpa aktier i nordamerikanska företag (och därför inte heller EU-bankerna), så kan inte nordamerikanska banker tillåtas köpa företagsaktier inom EG.

Trenden i denna riktning är redan tydlig. *Financial Times* noterade i april 1992: ”...EG har satt upp en ’komplicerad hierarki’ med fördelaktiga handelsarrangemang och byggt upp ett nätverk med bilaterala överenskommelser med andra länder, som introducerar starka element av diskriminering i de multinationella handelssystemen.”

Således skapar regionaliseringen ett omfattande motsägelsefullt tryck. Regionalisering, och interregionala konflikter som uppstår på denna grund, är den dominerande tendensen idag. Men vägen till ett kapitalistiskt Europas förenta stater är belamrad med hinder som hotar att få alla som marscherar längs den att snubbla, nämligen de olika bourgeoisieerna i Europa och de utomeuropeiska rivaler som ökar dessa inomeuropeiska skillnader.

En sak är säker. Den europeiska arbetarklassen kommer bara att skörda nederlag om den tillåter sina reformistiska ledare att kedja fast den vid vagnshjulen till antingen projektet med en europeisk imperialistisk superstat eller en återgång till nationell isolering. Den måste ta ett språng över både bourgeoisieens nationalism och pseudointernationalism och förena sig som klass över hela kontinenten och därutöver.

En period med stormiga strider närmar sig, orsakade av djupa förändringar som äger rum i världskapitalismen och genom öppnandet av en ny period med uppdelning av världens resurser, marknader och utsagningsbara arbetskraft. Bourgeoisins avlönade ideologer, sådana som Francis Fukuyama, har skyndat sig att fira slutet på kommunismen, socialismen, klasskampen, arbetarklassen och till och med själva historien. De kommer att få ett grymt uppvaknande.

### **EU och dess medlemsstater**

Den grad av entusiasm med vilken vart och ett av de tolv EG-länderna hälsade den europeiska integrationsprocessen, som tog fart från 1985 och framåt, varierade i enlighet med hur det skulle påverka deras egna nationella intressen.

Varje nations härskande klass skiljer sig åt beträffande integrationens tempo, hur mycket politisk makt som ska uppges till EU-institutioner och vad som ligger vid vägens slut – bara ett enhetligt ekonomiskt område, politisk konfederation och enhetlig valuta eller en federal superstat.

Varje stat besitter helt olika politiska strukturer och regeringsstrukturer. Detta gör det mer eller mindre svårt för varje bourgeoisie att vidta beslutsamma steg för att möta åtaganden som man påtagit sig i förhållande till Maastrichtfördraget. De måste, genom dessa strukturer, försona intressena hos distinkta kapitalsektorer och navigera bland de förrådiska strömningarna av regionala, ekologiska, fackliga och andra folkliga påtryckningar.

Detta problem är särskilt akut när det gäller de besegrade axelmakterna – Italien och Tyskland. Dessa stater gavs konstitutioner av de allierade som införde kontroll- och balansmekanismer för att förhindra framträdandet av starkt centraliserade rivaler.

Resultatet av dessa relativt demokratiska konstitutioner är ständiga koalitionsregeringar och kontinuerliga uppgörelser mellan fraktioner inom bourgeoisien, vilket gör en hård konfrontationspolitik svår.

De har också gett upphov till klientförhållanden, nepotism och till och med korruption. Dessa former för politiskt liv står nu i vägen för beslutsamma aktioner för att uppnå ekonomisk och politisk union.

Storbritannien har å andra sidan under 13 år haft en högerregering med ett oavbrutet mandat att avreglera, privatisera och klavbinda arbetarklassens fackliga rättigheter. I kontrast till detta har Italiens regeringar efter 1945 varit koalitioner av kompromisser, svaghet och eftergifter.

Behovet att köpa stöd från vitt skilda partier ledde till ett galopperande budgetunderskott, en uppsvälld och ineffektiv statsbyråkrati, en hög andel statligt ägande av industrin och höga arbetskostnader. Ytterligare steg mot konvergens understryker behovet av stora politiska och konstitutionella reformer inom varje nationalstat.

Dessutom finner nu flera länder det, som ett resultat av den europeiska kapitalismens ojämna och sammansatta utveckling, i ökad grad svårt att artikulera ett "nationellt intresse" i förhållande till den europeiska integrationen. Precis som vissa industri- och handelssektorer har vunnit på processen med en gemensam marknad, så har vissa regioner inom varje nation vunnit och utvecklats medan andra har fallit ännu längre bak.

I Italien har den norra regionen åtnjutit den högsta tillväxttakten i hela EU under de senaste sju åren och åtnjuter den näst högsta inkomsten per capita i Gemenskapen.

Samtidigt är södra Italien, efter Portugal, den mest efterblivna regionen inom EU. Nordförbunden (Lega Nord) ifrågasätter nu öppet den italienska statens enhet i sin strävan att garantera åtminstone deras regions konvergens med EU:s fransk-tyska kärna.

I Spanien har en liknande process med ojämn och sammansatt utveckling ägt rum sedan 1986, vilket lett till växande klyftor mellan Katalonien i nordost och regioner som Extremadura och Murcia. Politiskt har detta drivit fram regionalistiska eller nationalistiska (t.ex. katalanska) partier som vill kasta av sig plikten att tillhandahålla fonder för utvecklingen av de efterblivna regionerna i sina



egna stater och sträva efter att integrera sig i EU:s rika kärna.

Denna utveckling hotar tydligt att bryta sönder de existerande borgerliga staterna och erbjuder en framväxande folklig kraft för europeisk integration.

Varje stat har historiskt skilda ekonomiska och politiska mål i världen utöver EU. Detta är en avgörande faktor för de tidigare kolonialmakterna. Frankrike och Italien behåller viktiga intressen i sina forna kolonier eller protektorat i Nordafrika och Mellanöstern; Storbritannien behåller distinkta privilegier i många samväldesländer.

Till och med Tyskland, en makt som besegrades och berövades sina kolonier och erövringar i två världskrig, bevarar eller återtar gamla intressefärer i Östeuropa, länderna på Balkan, Turkiet och Latinamerika.

Stalinismens sammanbrott i Östeuropa och Sovjetunionen efter 1989 ställer emellertid den brådskande nödvändigheten av ett samordnat svar på kapitalistiskt återupprättande och den eventuella integrationen av dessa stater i det ”vidare Europa”.

I konsekvens därmed beskrev Maastrichtfördraget en procedur och institutioner som kunde samordna en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik för medlemsländerna.

Bilateralt samarbete kring militära frågor existerar redan inom EU, särskilt mellan Frankrike och Tyskland. Västeuropeiska Unionen (WEU) har tagits ut ur malpåsen för att först uppträda som ett tillägg till och kanske en eventuell ersättning för NATO.

Dess mål är att skapa en distinkt europeisk militärallians. De band från kalla kriget som förenade nordamerikanska och europeiska imperialistiska intressen är under upplösning. Den ”nya världsordningen” kommer att ge upphov till ytterligare revolter och konflikter i vilka Europas och Nordamerikas intressen inte kommer att sammanfalla.

De steg som hittills tagits mot ett federalt Europa är mycket begränsade och riskerar att stoppas eller rullas tillbaka under trycket från ”nationella” skillnader och kriser. De mycket olika svaren på sönderbrytningen av Jugoslavien illustrerar detta; Storbritannien och Frankrike var inledningsvis beredda att stödja en serbiskdominerad jugoslavisk federation, medan Tyskland och Italien var öppet sympatiska gentemot slovenskt och kroatiskt avskiljande och tillhandahöll hemlig hjälp till dessa stater, vilka de vill integrera i sina investerings- och inflytelsesfärer. Dessutom är det troligt att länder som Irland och Danmark drar sig ur militär integration överhuvudtaget.

Storbritannien är angeläget att behålla amerikansk inblandning i den europeiska säkerheten via NATO, och är en stark broms för en självständig europeisk imperialistisk utrikes- och försvarspolitik. Den huvudsakliga drivkraften i militära liksom i ekonomiska frågor är den fransk-tyska alliansen. Men tyskarna har ännu kvar allvarliga restriktioner för sin militära kapacitet och fransmännen har en historia med vägran att underordna franska styrkor utländskt befäl.

Ett Europas förenta stater med sina egna väpnade styrkor befinner sig absolut inte runt hörnet. Det kommer att krävas allvarliga inomimperialistiska konflikter och inre politiska strider för att öppna vägen till en europeisk superstat.

### **EU och det ”vidare Europa”**

Den europeiska imperialismens akilleshäla är dess relativt höga arbetskostnader i jämförelse med dess huvudrivaler. Tysklands arbetskostnader är de högsta i världen. Dessa kompenseras bara delvis genom hög produktivitet. I samband med en nedgång i produktiviteten – särskilt i Tyskland – ökar faran för förlust av ytterligare konkurrensförmåga.

Höga arbetskostnader per enhet kommer att förbli ett strukturellt problem så länge som den del av BNP som sätts åt sidan för forskning och produktinnovation förblir lägre än i USA och Japan. Japanska multinationella företag är förmögna att superexploatera extremt lågt betald men relativt utbildad arbetskraft i sina frihandelszoner i Sydostasien, och USA:s multinationella företag kan göra samma sak i Mexiko och längre ner i Latinamerika.

De kan göra detta i mycket högre utsträckning än vad som är möjligt för deras europeiska konkurrenter – ännu så länge.

Den europeiska integrationsprocessen påtvingar allvarliga begränsningar i de multinationella företagens förmåga att öka arbetskraftens utsagningsgrad i vart och ett av dess medlemsstater (såsom Irland eller Spanien) eller arbetskraften i vart och ett av dess invandrarsamhällen inom nationalstaterna. Integration kräver i viss utsträckning utjämning av ojämnheter mellan dem (dvs. konvergens och regionalt stöd från EG), snarare än att dra fördel av det.

Under förhållanden av fri rörelse för både handel och arbetskraft skulle den fullständiga utarmningen av ett helt land genom ett annat inom EU gå emot hela projektet. I kontrast därtill kan Mexiko användas som en stor reservoar för exploaterbar arbetskraft av USA:s multinationella företag med vetskap om att realiserandet av det mervärde som därvid uppkommer kommer att äga rum utanför Mexiko där högre löner och arbetsfria inkomster existerar.

Europeiska multinationella företag kan sträva efter att reproducera detta förhållande med de förväntade halvkoloniala staterna i Östeuropa och OSS eller med perifera länder som Turkiet och i Nordafrika. Sönderfallet av de degenererade arbetarstaterna erbjuder det europeiska kapitalet möjligheten att lösa några av de andra hindren för sin vidare utveckling.

Särskilt skulle integreringen av Polen, Tjeckoslovakien och Ungern som perifera halvkolonier hjälpa Tyskland att ta itu med problemet med höga arbetskostnader och öka dess konkurrenskraft gentemot USA och Japan. Ungefär 4 miljarder dollar har investerats i Östeuropa sedan 1989 och mer än hälften av detta gick till Ungern, det land som hade den mest utvecklade marknadsinfrastrukturen vid tiden för stalinismens sammanbrott. Ungern har en liten inhemsk marknad men en utbildad och billig arbetskraft.

Nordamerikanska och japanska multinationella bilföretag och Electrolux har redan satt upp fabriker där för export till EU. Mindre investeringar från EU och Österrike har också ökat. Daimler-Benz i Tyskland har vidtagit steg i denna riktning för att överföra produktionsanläggningar till Polen och Tjeckoslovakien där en utbildad arbetsstyrka existerar men arbetskostnaderna är mycket lägre än i Tyskland.

I framtiden kan Polen komma att få se mer investeringar som är knutna till att dra fördel av dess betydande inhemska marknad. Områden som Slovaekiens gränsområden till Österrike kan bli EU-kapitalets motsvarighet till Mexiko, där man kan dra fördel av billig arbetskraft och närhet till stora marknader samtidigt som man förvägrar fullt medlemskap i EU.

Denna utveckling erbjuder EU-bourgeoisien en yttre reservarmé av arbetskraft med vilken man kan undergräva sina egna arbetares lönenivåer, sociala landvinningar och fackliga organisering. De kommer inte att kunna göra detta utan strider som kommer att skaka Europa i dess kapitalistiska grundvalar.

### **Marxismen, EU och nationalstaten**

I kärnan av det nya Europa efter 1986 befann sig strävan efter en ny form för att hantera en grundläggande motsättning i vår epok: den mellan kapitalets internationalisering och nationalstaten som den grundläggande politiska formen för borgerligt herravälde.

I början av 1900-talet existerade en instabil jämvikt, på grundval av en relativt låg nivå AV internationalisering av kapitalet, mellan stormakterna i motsats till investeringar i koloniala och halvkoloniala territorier och den stora mångfalden nationalstater som ärvts från epoken med byggande av nationalstater under 1800-talet.

Under denna period fanns det en relativt begränsad internationell arbetsfördelning inom produktionen, en nationellt begränsad bankverksamhet och finansiella marknader och en begränsad handel mellan delar av samma multinationella företag.

Det föreföll då som om en fusion mellan nationalstaten och ett nationellt monopolkapital som

dominerade den inhemska marknaden skulle vara den allmänna utvecklingsgången.

Mot slutet av 1900-talet är den mycket större internationaliseringen av alla former av kapital välkänd. Detta ger upphov till nya motsättningar gentemot de statsformer som ärvts från den imperialistiska epokens tidigare perioder.

En tendens är att multinationella företag som har sitt ursprung i en nationalstat tar över en annan nationalstats kapital. I en del länder kompenseras detta genom att deras egna multinationella företag tar över en större andel av ett rivaliserande lands industriella grund. Nationalstaten, dess lagar och organ med beväpnade män måste därmed uppträda i tjänst hos utländskt internationellt kapital.

Denna potentiella lösslitning av staten från nationen är mycket farlig för bourgeoisie. Det hotar att undergräva effektiviteten i nationalstatens roll i lurandet av de utsugna och underordnade klasserna till att tro att när de gör uppoffringar för att hjälpa ”vår” industri så är det till förmån för nationen och inte bara kapitalet.

Denna utveckling är också ett överväldigande tillbakavisande av teorin om statskapitalism, som anser att utvecklingen oundvikligen rör sig mot ett sammanslaget statskapital.

I dag förs motsättningen mellan den politiska statens nationella karaktär och ekonomins internationella natur över till ett högre plan. Även om motsättningarna inom och mellan nationalstaterna inte försvinner, skapar det ökade samarbetet och sammanslagningar inom regionerna eller kontinenterna antagonism och konflikter mellan de rivaliserande blocken.

År 1915 bestod överlägsenheten i Lenins dialektiska syn på imperialismen i att han erkände den teoretiska möjligheten att kapitalismen skulle spräcka den existerande nationalstatens form för sin utveckling; samtidigt erkände han att en sådan utveckling var omöjlig utan revolutionära konvulsioner som skulle hota kapitalismen till livet:

”Det råder ingen tvekan om att utvecklingen går i riktning mot en enda världstrust, som kommer att svälja alla företag och alla stater utan undantag. Men utvecklingen i denna riktning fortgår under ett sådant tryck, med sådana konvulsioner – inte bara ekonomiska utan också politiska, nationella – att innan en enda världstrust kommer att uppnås, innan de respektive nationella finanskapitalisterna kommer att ha bildat en ’ultraimperialismens’ världsunion, kommer imperialismen oundvikligen att explodera, kapitalismen kommer att förvandlas till sin motsats.”

Utan att falla in i Kautskys teori om en harmonisk ultraimperialistisk fas för kapitalismen, kan vi nu bekräfta Lenins allmänna uppfattning att det i princip inte finns något som utesluter bildandet av större stater som försvarar större kapital.

Vad kan vi dra för slutsatser om vi tillämpar Lenins dialektiska metod på EU?

Tendensen till utveckling av en världstrust manifesteras i den starka tendensen till bildandet av regionala trustar: Japan/Stilla havet, Nordamerika, Europa. Var och en består i sin tur av större och mindre imperialismer och även av halvkolonier under de förras dominans.

Denna trend mot regionala trustar är emellertid i grunden en dialektisk utveckling. Den framträder både som en punkt för konjunkturell jämvikt, som återspeglar det utjämnande trycket från konkurrensen på en global marknadsplats, och samtidigt som ett formidabelt hinder för ytterligare utveckling av nationella kapital.

I Europa gav varje nations dystra realitet, med ekonomisk nedgång och en obarmhärtig eftersläpning gentemot de nordamerikanska och japanska rivalerna, upphov till impulsen att avstå från en viss nivå av politisk statssuveränitet till en europeisk kvasistatlig byråkrati.

Endast en sådan struktur kunde driva på den förening, omstrukturering och rationalisering som skulle göra det möjligt att överskrida deras konkurrenssvårigheter. Framför allt krävde detta den fulla kraften hos de dominerande imperialismerna (Tyskland och Frankrike) för att driva på Europa i denna riktning.

Fram till och med antagandet av enhetsakten och till och med Maastrichtfördraget kunde de

existerande EG-medlemmarna underordna sina motsättningar målet med en bredare europeisk union.

Men under de följande åren efter Maastricht kanske det inte är möjligt för Frankrike och Tyskland att vidareföra sina egna alleuropeiska ambitioner och dra med sig alla medlemsstaterna.

I detta fall kommer det fransk-tyska innehåll som ligger i den alleuropeiska utvecklingsformen att avslöjas desto öppnare. Frankrike och Tyskland kommer att gå vidare i denna riktning och det finns en gräns för de kompromisser de kan ha råd med att göra gentemot Storbritannien och de som önskar hålla tillbaka den europeiska enhetsprocessen för att assistera sina egna och japanska/amerikanska intressen.

Den logiska riktningen för denna väg är en europeisk stat som kan framtvinga dessa åtgärder gentemot viljan hos specifika nationella kapital och till allmän fördel för Tysklands globala ambitioner.

EU övervakar (via konkurrenspolitik etc.) framväxten av starkare nationellt baserade multinationella företag på den så kallade utplanade spelplanen, för att desto bättre ta itu med USA och Japan.

Den exakta storleken och sammansättningen av en konfederation med europeiska stater kan inte bedömas i detta stadium, även om den sannolikt skulle inkludera Tyskland, Frankrike och Beneluxländerna och även de som idag inte är en del av det nuvarande EU.

Det som vi bevittnar är alltså ett försök att vidga nationalstatens gränser snarare än kapitalistklassens internationalisering. Dessutom existerar denna utvidgade europeiska stat i vardande sida vid sida, och i konflikt och i samarbete med de redan upprättade nationalstaterna i Europa och i övriga världen.

”Utvecklingen i denna riktning fortgår”, som Lenin slår fast, ”under ett sådant tryck, med sådana konvulsioner”. Varje medlemsstat i EU företräder fortfarande sina egna nationella intressen på många områden. Vidare hindrar den växande närvaron av nordamerikanskt och japanskt kapital innanför portarna till varje slags Fort Europa utvecklingen av en enhetlig europeisk trust.

Nästa stadium i motsättningen utvecklas på följande sätt: europeiska multinationella företag framträder för att konkurrera på den globala marknaden. De skyddas och regleras av en underutvecklad europeisk ”stat”. Men återstående ”nationella” intressen och närvaron av nordamerikanska och japanska multinationella företag inne i EU hindrar den europeiska statens utveckling, om den inte diskriminerar dem.

Det står klart att den svaga form av ”Europas konfedererade kapitalistiska stater” som kan framträda ur ett helt och fullt tillämpande av Maastrichtfördraget inte avskaffar Europas nationalstater, ännu mindre de separata nationerna.

Snarare kommer en del av de existerande nationalstaternas exekutiva, lagstiftande och militära funktioner att överföras till alleuropeiska institutioner. Även under Maastrichtfördraget kommer de avgörande mekanismerna för kontroll över skatterna och de väpnade styrkorna att förbli under varje nationell regerings kontroll.

Men den europeiska historiens paradox är denna: att några nationalstaters överlevnad (t.ex. Italien) mycket väl kan vara avhängig deras integrering i åtminstone ett konfederalt Europa.

Något mindre än detta kan få bevittna dessa nationalstaters sönderfall under intryck av den kapitalistiska utvecklingens ojämnheter när de mer utvecklade regionerna vägrar att ta ensamt ansvar för subsidier till de efterblivna regionerna.

Endast en ny och utdragen ekonomisk återhämtningsperiod i den globala ekonomin och i de europeiska ekonomierna, plus en ökande koncentration av distinkt europeiska företag som är förmögna att effektivt konkurrera på världsmarknaden, kommer att framkalla ett nytt kvalitativt steg mot det kapitalistiska Europas förenta stater.

Även detta skulle kräva en uppgörelse med den ”inre fienden” – de nordamerikanska och japanska

multinationella företagen och deras europeiska agenter, först och främst Storbritannien. Det skulle säkerligen innebära att EU:s nationalstater accepterar underkastelse under de bonapartistiska besluten från alleuropeiska politiska strukturer.

Det skulle kräva att deras härskande klasser kunde motstå det oundvikliga bakslaget under nationalistiska fanor. De europeiska bourgeoiserna står inför enorma svårigheter och konvulsioner längs denna väg.

De kommer att försöka lämpa över kostnaderna för denna process på arbetarklassen och sina halv-koloniala intressesfärer, och därmed framkalla motstånd.

Men det finns inget alternativ till att genomföra denna inriktning, förutom ekonomiskt nederlag och underkastelse under de asiatiska och nordamerikanska rivalerna.

Det slags konvulsioner som Lenin föreställde sig är i det närmaste oundvikliga under årtiondena framför oss. Europa kommer sannolikt att vara det mest krisdrabbade av de tre blocken under dessa år.

Enbart en ytterligare nedgång i världshandeln under denna cykel, som i massiv skala försvagade Japan och slog hårt mot USA, skulle kunna förändra detta scenario.

Den historiskt höga nivån på arbetarklassens organisering i Europa, jämfört med dess rivaler, borgar för att mäktiga klasstrider är i antågande på den gamla kontinenten. Den europeiska, och mer specifikt den tyska bourgeoisien, måste sätta sitt proletariat på japanska ransoner.

Kombinerat med detta är den fördjupade krisen för restaurationsprocessen i Östeuropa och Sovjetunionen. Således kommer Europa sannolikt under åren framöver visa sig vara nyckeln till den internationella situationen.

Översatt från *Trotskyist International* nr 10, januari/april 1993

*Arbetarmakt* nr 1, 1994